

DON BAMBERG

“Wie de geschiedenis niet kent,
is gedoemd hem te herhalen!”

(George Santayana)

Editor: Theo Bamberg ©

Cover: Herbert Müller ©

Het ontstaan van dit boek:

"In het jaar 1985 heeft Don Bamberg zijn eerste boek: 'Dossier NN - Nacht und Nebel' uitgegeven. Uit commerciële redenen werd de tekst van het oorspronkelijke script sterk gereduceerd.

Nu pas - na zijn dood in januari 2013 - werd het originele, ongecorrigeerde manuscript gevonden. Dit manuscript is een stuk geschiedenis, geschreven door een man, die dit zelf heeft beleefd en van een generatie, die er binnenkort niet meer zal zijn.

Daarom vervult het mij met veel trots en grote vreugde, dit boek aan de geïnteresseerde lezer te kunnen aanbieden!"

Theo Bamberg
Najaar 2015

P R O L O O G

Het verzet tijdens de tweede wereldoorlog begon in de door de Duitse legers overrompelde landen steeds meer zijn kop op te steken. Het aantal processen en doodvonnissen nam dan ook hand over hand toe.

Adolf Hitler besloot op grond van deze ervaring tot een harder optreden van de Duitse overheid en een desbetreffende order - op 7 december 1941 gegeven - werd nog geen week later door Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel toegelicht in het beruchte "Keitel-Erlass", dat sterk samengevat als volgt was geformuleerd: "In principe is de straf voor vergrijpen tegen het Duitse Rijk de doodstraf, doch als deze vergrijpen worden gestraft met gevangenschap, zelfs met levenslange dwangarbeid, zal dit als bewijs van zwakte kunnen worden opgevat. Afdoende intimidatie kan slechts worden bereikt of door de doodstraf toe te passen, of door maatregelen waardoor de familie van de misdadiger en de bevolking onbekend is met zijn lot."

De slachtoffers van deze order losten derhalve op in "Nacht und Nebel", zonder een spoor na te laten, zonder informatie over hun lot, zonder dat zij mochten corresponderen of op andere wijze in contact staan met de buitenwereld en zonder dat zij van het Rode Kruis of van andere zijde levensmiddelenpakketten mochten ontvangen.

In de vernietigingskampen waar de NN-gevangenen verbleven waren zij behalve de paupers onder hun medegevangenen ook degenen, die gedurende het laatste oorlogsjaar samen met de "Fluchtpunkt"-gevangenen - veelal ex-terdoodveroordeelden - het eerste voor liquidatie in aanmerking kwamen. De auteur is zowel NN-gevangene als Fluchtpunktler geweest. Hij heeft twee strafgevangnissen en negen concentratiekampen overleefd.

Dit boek is geen roman. Het is niet opgesmukt met sterke verhalen, maar wil een verslag zijn van ware belevenissen zoals die gedurende bijna vier jaar van gevangenschap werden ervaren. De auteur staat voor de authenticiteit hiervan ten volle in, al moet enigszins clementie worden verzocht voor het feit, dat er

altijd kleine fouten en gebreken aan elke kroniek zullen kleven, die -zoals hier- voor het overgrote deel uit herinneringen moesten worden gereconstrueerd. Gedetailleerde beschrijvingen van gruweldaden zijn bewust vermeden. Natuurlijk kunnen vermeldingen van dien aard niet geheel ontbreken, omdat dit boek tevens een documentair karakter draagt, maar het verslaan van schokkende taferelen is dan uitzondering en geen regel!

Dit boek wil een aanklacht zijn tegen de onmenselijkheid van het Nazi-dom, maar de auteur zou er wel - en dit niet zonder bitterheid - op willen wijzen, dat veel, zeer veel van het leed dat is geschied niet had behoeven te gebeuren indien er niet zoveel verraad had plaatsgevonden. Niet de efficiency, de handigheid of superioriteit van de SD, de Gestapo of de SS hebben de meeste verzetsmensen op de knieën gebracht, maar veelal de overijverige ambtenaar, een groot deel van ons politieapparaat, de N.S.B.-ers en verraders die voor geld hand- en spandiensten voor de Duitsers verrichten, de "V-mannen", hebben hen in de meeste gevallen letterlijk aan de Nazi's uitgeleverd.

De auteur heeft gedurende de afgelopen dertig jaar reeds verscheidene pogingen ondernomen om dit boek te schrijven. Het wilde niet lukken. Er moest eerst lange tijd overheen gaan, totdat de wonden enigszins waren geheeld en om voldoende afstand te kunnen nemen van hetgeen is gebeurd tijdens de jaren 1939 - 1945, een periode, die de moderne geschiedschrijver terecht classificeert als het dieptepunt in de menselijke beschaving.

's-Gravenhage,

najaar

1982

V O O R S P E L

Wenen... Eens het centrum van Europa, waar nog geen een en een kwart eeuw geleden het congres plaats vond van de Europese mogendheden, die gezamenlijk Napoleon de beslissende nederlaag hadden toegebracht. Wenen... Eens het centrum van cultuur en grandeur en tevens het politieke middelpunt van Europa danste niet meer. Men schreef 1933 en de oude statige Stephansdom keek neer op de straten waarin bloedige botsingen plaats vonden tussen sterk nationaal-socialistisch georiënteerde Heimwehr en het Rotfront.

Alle pracht en praal van "Wien, du Stadt meiner Traume" was na 1918 verdwenen en alleen de monumentale gebouwen, de brede straten, de royale pleinen en de imposante beeldhouwwerken herinnerden nog aan vergane glorie. Wenen was nu arm. Bedelaars bevolkten de hoeken van de slecht geplaveide straten en er heerste armoede onder de bevolking.

Mijn Engelse moeder had zich vooral gedurende de eerste naoorlogse jaren menige beledigingen moeten laten welgevalen. Eigenlijk verstond en begreep zij maar ten dele, dat men haar het kwalijk nam, dat zij met haar kinderen Weense rantsoenen opat. Wat moest een Engelse na de "verlorene Krieg" feitelijk in Wenen doen. Waarom ging zij niet terug naar haar eigen land? Men had hier al problemen genoeg!

Toen de macht van de Heimwehr, die ondanks haar in 1931 mislukte staatsgreep in Steiermark toch steeds toenam en de Oostenrijkse Nationaal-Socialisten zienderogen aanhangers verwierven en fel voor de "Anschluss" ijverden, achtte mijn Nederlandse vader het tijdstip gekomen om ons naar het vredige Holland te laten overkomen. Het afscheid nemen van Wenen viel ons allen zwaar. Mijn moeder, mijn oudere zuster en ik hadden bijna tien volle jaren in Wenen doorgebracht. Mijn zuster en ik waren er op school gegaan en het kostte ons moeite Wenen zomaar adieu te zeggen, omdat wij van die stad waren gaan houden ondanks de minder prettige dingen. Maar na Hitlers greep naar de macht in januari 1933, werd de politieke situatie in Oostenrijk dermate gespannen, dat wij enkele maanden daarna vertrokken.

De Oostenrijkse Nazi's slaagden er steeds meer in belangrijke posities in het bestuursapparaat te veroveren. Ik herinner mij, dat er bij joodse winkeliers opschriften prijken zoals "Judenladen", "Judenschwein" en "Kauft nicht bei Juden" en dat er traangas en stinkbommen in joodse winkels werden gegooid door de Nazi's.

Ik zie nog de Nazi-wachtposten voor joodse zaken op post staan om eventuele hardleerse kopers te intimideren. Vele joden werden door terreur en boycot gedwongen hun zaken te sluiten en veelal een goed heenkomen te zoeken in het buitenland... Ettelijke van deze gevluchte joden waren graag geziene vrienden in onze riante woning in Rijswijk in het gastvrije Nederland.

Mede door hun ervaringen met de Nazi's en met hetgeen ik zelf had gezien, begreep ik al gauw, wat deze joden te wachten stond als Hitler ooit zijn klauwen naar het Westen zou uitstrekken. Immers de talrijke arrestaties, ontvluchtingen en zelfmoorden welke al tijdens de eerste weken direkt volgend op de "Anschluss" in maart 1938 plaats vonden samen met de anti-semitische maatregelen welke daarmee gepaard gingen, spraken een niet mis te verstane taal. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak werd ik onder de wapenen geroepen. Mijn ouders vertrokken naar Mexico, terwijl mijn zus naar Zwitserland uitweek. Ik werd bij het keurkorps Grenadiers ingedeeld op Waalsdorp, kwam reeds spoedig in de kaderopleiding en had net mijn onderofficierstrepen verdiend, toen in de vroege ochtend van de tiende mei 1940 het bombardement over ons barakkenkamp losbarstte. Er werd geen luchtalarm gegeven en velen met mij keken aanvankelijk met ongeloof en nieuwsgierigheid naar die vreemde vliegtuigen, als ware het een legeroefening. Toen de bommen eenmaal vielen, vluchtten de meesten veelal in hun ondergoed de duinen in. Pas uren later konden wij munitie gaan halen voor onze geweren, voorzover wij die nog konden terug vinden in de chaos. Over de paniekerige dagen die hierop volgden kan ik kort zijn. Wat mij hiervan is bij gebleven is slechts dat wij, zonder dat er van enige leiding veel te bespeuren was een beetje soldaat hebben trachten te spelen op doe-het-zelf basis, totdat de kapitulatie bekend werd gemaakt. Ik weet nog, dat wij in opgekropte woede en met tranen in de ogen onze geweren tegen muren en stenen hebben stuk geslagen en verslagen naar de enorme rookwolken hebben gekeken, die zich boven brandend Rotterdam formeerden. Toen de volgende dag de eerste pantser divisies van Hitler's legers door de straten van Den Haag denderden, keek ik met verbijstering en ongeloof naar de superieure bewapening en uitrusting van dit kolossale, hypermoderne oorlogsapparaat en vroeg mij af, wat wij hiertegenover hadden moeten stellen. Wist de Nederlandse regering en de legerleiding hier niets van af? Besepte men dan niet, dat wij met onze negentiende-eeuwse bewapening geen schijn van kans hadden gehad om ons tegen dit geweld staande te houden? Ik keek naar de harde gezichten die onder de "Stahlhelme" zichtbaar waren en ik verbeeldde mij opeens dat ik deze eerder had gezien: In Wenen, de wacht houdend voor

joodse winkels en warenhuizen waarin door hun handlangers zojuist traangas of stinkbommen waren geworpen. Ik herinnerde mij soortgelijke lieden die een stel joodse mensen op straat halfdood ranselden en ook terwijl zij in gesloten gelederen onder het uitgalmen van het Horst-Wessellied door de straten van Wenen stampen. Bij onze groep stond ook een joodse korporaal. Hij keek ons aan en in zijn ogen las ik mengeling van woede, angst en wanhoop. "Dit is het einde" mompelde hij. "Neen", antwoordde een van ons. "Niet het einde. Dit is slechts het begin!" Mogelijk, dat reeds datzelfde ogenblik de gedachte aan actief verzet werd geboren.

C O N T A C T

I

Nog geen drie maanden na de capitulatie werd ik op een avond in mijn pension opgezocht door twee oude dienstmakkers René en Joop. "Verrek, wat leuk om jullie weer 'ns te zien!" zei ik oprecht verheugd. "Hoe wisten jullie dat ik hier woonde?" "Och, daar hebben we zo onze eigen methoden voor", grijnsde Joop. "We wilden eens wat met je praten. Kunnen we niet ergens een biertje drinken, waar het een beetje rustig is?" "Natuurlijk wel", antwoordde ik, terwijl ik intussen mijn hoed en regenjas van de kapstok griste. "Ik weet wel een geschikt kroegje in de buurt." Nadat we in het kleine café bij mij op de hoek uitgebreid waren gaan zitten met ieder een fors glas bier voor zich, begon René wat omslachtig over de situatie te praten waarin Nederland zich bevond.

"Jij bent toch Amerikaan?" mengde Joop zich in het gesprek, terwijl hij mij onderzoekend aankeek. "Hoe sta jij tegenover dit alles?" "Weliswaar heb ik een Engelse moeder, en ben ik in New York geboren, maar ik ben een Nederlander net als jullie", antwoordde ik. "Zie je wel", ginnegapte Joop. "Don is de geallieerde in eigen persoon. Ik stel voor, dat we hem honderd procent in vertrouwen nemen en de kaarten gelijk maar op tafel leggen." Ik geloof dat ik een beetje wantrouwig naar René en Joop moet hebben gekeken, want René zei: "'t Spijt me Don, maar we moeten heel erg voorzichtig zijn. Je moest eens weten, hoeveel verraders er rondlopen."

"Nou dan, hartelijk dank", zei ik geërgerd, "dat ik door jullie goedgekeurd ben. En mag ik nu verdomme weten wat jullie hier eigenlijk komen doen?" Ik had nu werkelijk de dampen in over dit geheimzinnige gedoe en was van plan om op te stappen, toen René mij hij mijn mouw tegenhield. "Wacht even Don, geeft ons een kans om je de zaak uit te leggen." "Ik geef jullie precies vijf minuten", zei ik zo hars mogelijk, "en hoop dat je een goed verhaal hebt."

Joop en René keken elkaar even aan en wisselden een hlik van verstandhouding. Joop stak wat aarzelend van wal en hegon met gedempte stem: "Hoe lang denk je dat de moffen hier de haas zullen zijn? Eén, misschien zelfs twee jaar , maar dan is het absoluut met ze gebeurd. Nu is het zaak, dat er overal kernen worden gevormd bestaande uit mannen - bij voorkeur getrainde mannen, vandaar onze voorkeur voor ex-militairen - die op het juiste ogenblik de zaak kunnen overnemen tijdens de chaos die dan zal ontstaan. René en ik zijn een paar van de velen die proberen contacten te leggen met goede Nederlanders uit de diensttijd die we ten volle kunnen vertrouwen."

Ik stak een sigaret op terwijl ik aandachtig luisterde. "Begrijp je wel wat jullie voor risico lopen om zo maar lukraak jongens aan te schieten voor dit doel? In wat voor parket zou je nu zitten als ik toevallig ook van de N.S.B. was, mijn Engelse moeder en al die flauwe kul ten spijt!"

Zowel Joop als René bleven doodkalm. "Wij beseffen ten volle het gevaar Don. Maar willen wij iets doen, iets ondernemen, iets opbouwen wat straks van grote betekenis kan zijn, dan zullen wij moeten beginnen met risico's te nemen. Wij doen dit met open ogen. Wij weten dat we gevaar lopen, maar wij zijn bereid om dit te doen. Alleen als we ons overgeven zijn wij overwonnen. Niet eerder. En vele jongens denken er gelukkig ook zo over. Overigens leek het risico bij jou nou niet zo erg groot.

Wij weten wel wie wij benaderen en wij kennen je nog heel goed van Waalsdorp en weten toevallig ook hoe je over de Nazi's denkt

. "

"Als ik jullie nou zou aangeven", zei ik pesterig, "hoeveel man van jullie kern zouden dan kunnen worden opgepakt?"

René vertrok geen spier toen hij antwoordde: "Joop is mijn direct contact. Behalve Joop ken ik niemand en wil ik ook niemand kennen. Joop heeft op zijn beurt weer een contact waar hij nooit over spreekt. Ook niet tegenover mij." "En als het contact uitvalt, hoe wordt dit weer hersteld?" informeerde ik verder. "Dat weten wij niet Don. Gelukkig is dit ook nog niet voorgekomen." Ik stak mijn handen uit naar mijn trouwe dienstmakkers. "Ik vind het fijn dat jullie me hebben opgezocht. Sorry dat ik me wat horkerig heb gedragen, maar de afgelopen maanden hebben ook mij wat voorzichtig en achterdochtig gemaakt. Natuurlijk kunnen jullie ten volle op me rekenen!" Joop en René straalden. "Jij hebt nog een biertje te goed van ons. Overigens zal je wel vandaag of morgen worden benaderd door jouw contact. Wij weten zelf ook niet wie dit zal zijn. Maar het wachtwoord is : Luctor et emergo." "Ik worstel en duik op", grijnsde ik. "Ik vind het erg geslaagd." Ik stond die avond nog lange tijd in gedachten in de verduisterde straat Joop en René na te staren, lang nadat het nachtelijk duister beiden reeds had opgeslokt.

C O N T A C T

II

Het najaar was ingetreden. De bomen tooiden zich in hun herfstkleuren en Nederland ging zijn eerste oorlogswinter tegemoet. General von Falkenhausen had inmiddels het veld moeten ruimen voor General der Flieger Christiansen, terwijl het burgerlijk bestuur van Nederland in handen was gelegd van Seyss-Inquart, de verrader van Oostenrijk, met als assistent SS General Hans Rauter. Onze eigen Führer in zakformaat, Anton Mussert, beijverde zich zoveel mogelijk om in de gunst te komen bij zijn grote broer Adolf, terwijl onze onvolprezen N.S.N.A.P. vergeefs pogingen deed om de Nederlands-Duitse Anschluss te bewerkstelligen gedachtig de voortreffelijke leuze : "Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!"

Op zekere avond werd er voor mij gebeld. Een mannenstem zei :

"Kunt u direct naar Café Tivoli komen? U kunt mij herkennen doordat ik alleen aan een tafel zit en de Völkischer Beobachter lees." Ik kreeg geen kans hem veel genoeg te wensen met het lezen van Hitler's lijfblad, want er was reeds opgehangen. Ik stapte op de fiets en reed langzaam de Haagse Herengracht op. Voordat ik Tivoli binnenstapte keek ik eerst behoedzaam wat rond en ging toen naar binnen. Alles was erg rustig. De Nederlanders schenen niet in een stemming te zijn om uit te gaan. Ik keek kwasi-onverschillig rond en zag inderdaad een wat kalende man van middelbare leeftijd in een onopvallend kostuum alleen aan een tafel. Hij was de V.B. aan het lezen.

"Is deze plaats vrij?" vroeg ik en ging zitten zonder op zijn instemmend geknik te wachten. Hij vouwde zijn krant met zorg op en keek mij - naar het mij voorkwam - geamuseerd aan.

"Luctor et emergo Don, en van harte welkom. Mijn naam is Jan."

"Alleen maar Jan?" vroeg ik. "Alleen maar Jan." "En Jan", zei ik wat ironisch terwijl ik met een vies gezicht naar zijn opgevouwen krant zat te kijken, "hoeveel duizend Bruto Registertonnen zijn er vandaag weer in de grond geboord?" Jan lachte zo hartverwarmend, dat ik op slag sympathie voor hem voelde. "Doodgewone afleidingspolitiek . Als je rustig tussen moffen en N.S.B.-ers in wilt zitten en je hebt die krant bij je, dan wordt je gelijk als "oké" bestempeld. Dat kan wel eens voordelen opleveren." Ik trok een gezicht alsof ik onder de indruk was. "Bedankt voor de tip Jan, die zal ik onthouden."

Jan wenkte de kelner. "Neem je ook een koffie of wil je wat anders?" "Een koffie graag." "Het gaat belazerd tot nog toe", schakelde ik het gesprek over op de oorlog. "Frankrijk is door de knieën gegaan en Engeland zit de invasie af te wachten."

Jan keek me glimlachend aan. "Je maakt je toch geen zorgen? Hitler wint wel veldslagen, maar verliest de oorlog. Trouwens, er zijn ook goede berichten bekend. De slag om Engeland is door de Britten met glans gewonnen. De Messerschmitts hebben nu aan den lijve ondervonden, wat een Brit in een Spitfire waard is. Dit is een enorm succes en van beslissende betekenis voor de heerschappij in de lucht. De gevolgen zijn dan ook niet uitbleven. Hitler heeft de geplande invasie voorlopig een jaar uitgesteld. Wil je nog meer goede berichten horen ? Op 25 augustus heeft de R.A.F. Berlijn gebombardeerd". "Nou zeg, je bent wel op de hoogte!" riep ik met gemeente verbazing. "Haal je dat allemaal uit die rotkrant daar op tafel?" Jan lachte opnieuw hartelijk. "Ik zal het je uitleggen Don. Mijn afdeling staat al vanaf het begin in contact met British Intelligence en wij zijn op het ogenblik bezig een inlichtingendienst van de grond te

helpen, die naar twee kanten werkt. Wij geven informatie door naar Engeland en Engeland verschaft ons op haar beurt inlichtingen en instructies. Nu weet je, hoe ik aan het "Hot-news" kwam over de oorlog. Overigens, heb je nog op 28 juli naar Koningin Wilhelmina geluisterd via ons nieuwe zendstation Radio Oranje?" Ik schudde mijn hoofd, "jammer genoeg niet. Bij mij in het pension zitten N.S.B.-ers en ik wil in geen geval de aandacht op mezelf vestigen. Vooral niet nu het officieel verboden is naar "vijandelijke zenders" te luisteren..."

"Wil je een sigaret?" vroeg Jan en stak er zelf ook een aan. Hij keek me enige tijd wat afwezig aan en blies mooie ronde kringetjes sigarettenrook mijn kant op.

"Er zijn natuurlijk ook berichten die ons ongerust maken... Weet je dat er in Amersfoort een zogenaamd doorgangskamp in gebruik is genomen? En weet je ook dat ze al begonnen zijn om de Nederlandse ambtenaren een "ariërverklaring" te laten tekenen? Vandaag of morgen zullen alle joden uit hun ambten worden ontslagen, en wat gaan ze er dan mee doen denk je? Hitler gaat hier precies dezelfde maatregelen nemen, welke al in Duitsland, Oostenrijk en Polen zijn ingevoerd. Je hebt toch zeker ook wel de bordjes gezien waarop staat vermeld, dat joden in café's niet gewenst zijn? Vandaag is het dit en morgen dat en voordat we het weten beginnen de uitwijzigingen van de joden. En weet jij waar ze naar toe gaan? Waar we dan ook erg "trots" op zijn, is dat Nederland al een Nederlandse SS heeft."

Ik kon het niet nalaten om hartgrondig te vloeken. Jan keek me nog steeds wat afwezig aan. "Vloek maar gerust. Wij hebben het ook gedaan en doen het nog steeds. Het is eigenlijk onvoorstelbaar, hoeveel tuig wij hier hebben rondlopen. Daarom is het zaak erg voorzichtig te zijn. "Vorsicht, Feind hört mit!" grinnikte ik. "Ja zoiets", merkte Jan op en vervolgde: "Wat ook vervelend kan worden is de Sperrzeit, die in het kustgebied is ingevoerd tussen 22 en 4 uur. Ik vraag me af, hoe lang het nog duurt voordat de Sperrzeit voor heel Nederland van kracht gaat worden ..."

Ik luisterde aandachtig naar Jan's betoog en keek intussen van tijd tot tijd wat rond, maar het was praktisch muisstil in Tivoli en het was niet mogelijk dat iemand ons gesprek kon afluisteren. Jan keek wat geamuseerd naar me. "Je hebt gelijk dat je voorzichtig bent, maar laat nooit merken dat je voorzichtig bent. Wat ik bedoel is dit: Overtuig je eerst dat de kust veilig is en als je die overtuiging hebt, doe dan gewoon. Hoe gewoner hoe beter, want dan val je niet op. Wij kunnen hier niet afgeluisterd worden, anders was ik hier niet gaan zitten. Dus ontspan wat,

want het belangrijkste komt nog... Wil je nog koffie?"

Jan stak zijn zoveelste sigaret op en presenteerde mij er weer een. Na diep te hebben geïnhaleerd stak hij van wal. "Nu kunnen we twee dingen doen. Wachten totdat de mof Nederland wordt uitgetimmerd - maar dat kan nog wel een paar jaartjes duren - en dan de flinke jongen uithangen of..." en nu keek Jan mij met zijn grijze ogen doordringend aan, "of wij gaan Nu tot aktie over..."

"Dus openlijk verzet? En hoe zouden wij dit moeten doen met een handvol mensen tegenover een welhaast almachtige bezetter? Is dit niet gelijk aan zelfmoord? Of moeten wij soms moffen in het duister van de nacht stiekem de gracht ingooien of zo? Als je zoiets op het oog hebt dan moet je voor mij maar een ander nemen, want sluipmoord is mijn stijl niet.

Bovendien zou je er niets mee bereiken behalve represailles uitlokken, waarvoor onschuldige burgers zouden opdraaien."

Jan liet mij uitrazen en vervolgde hierna kalm: "Ook wij zijn geen sluipmoordenaars en zijn ook niet voornemens dit te worden. Als ik spreek van aktie, dan bedoel ik aktief verzet. Luister, de Engelse geheime dienst moet zo goed mogelijk worden geïnformeerd over het doen en laten van de moffen hier te lande. Alle inlichtingen, die wij te weten kunnen komen, kunnen van belang zijn. Bijvoorbeeld: waar hebben de Duitsers hun militaire bases in Nederland? Welke vliegvelden worden gebruikt en waar worden nieuwe militaire bases aangelegd? Waar worden fortificaties aangebracht en op welke plaatsen zijn de kustversperringen het zwaarst? Waar staat afweergeschut? Vinden er ergens troepenconcentraties plaats of belangrijke troepentransporten dan moeten wij dit doorgeven. Waar bevindt zich het Legerhoofdkwartier? Worden ergens mijnevelden of tankvallen aangelegd? Welke gebouwen worden voor militaire doeleinden ontruimd? Welke fabrieken worden omgebouwd tot oorlogsindustrie? Moet ik nog doorgaan ...?"

"I get the picture", antwoordde ik. "Maar als de Intelligence deze gegevens aan de R.A.F. doorgeeft, dan worden we hier beurs gebombardeerd..." "Je schijnt te vergeten, dat de Engelse piloten de beste ter wereld zijn en speciale opleiding krijgen om precisiebombardementen uit te voeren. Trouwens vind je niet, dat de moffen nog iets te goed hebben na wat ze ons in Rotterdam hebben geflikt?" "Dat hebben die ploerten zeker", beaamde ik, "maar ik krijg toch het gevoel dat wat jij verzetswerk noemt in wezen je reinste spionage is..." "Spionage is het woord dat de moffen hiervoor zullen gebruiken. Wij noemen dit verzetswerk, omdat je het doet voor je eigen land en volk. Bovendien is dit alleen maar een deel van ons werk. Wij moeten ook zorgen dat

bepaalde mensen naar Engeland kunnen uitwijken. Hiervoor is veel voorbereidend werk nodig. Wij moeten als dit nodig is Engelse parachutisten veiligheid kunnen bieden, als zij met de een of andere taak hier landen of stranden. Het is maar een kwestie van tijd of alle bruikbare mannen in Nederland zullen voor de Duitse oorlogsindustrie worden ingeschakeld onder het motto: "Alle Räder müssen rollen für den Sieg". Mannen, die weigeren, zullen moeten onderduiken. Wij moeten zorgen dat zij dit kunnen. Hiervoor zijn veel betrouwbare adressen nodig, maar ook organisaties, die zich belasten met voeding en kleding van deze mensen. Ook dit alles valt onder het verzetswerk. Hoe sta je er tegenover Don?"

"In principe sta ik er sympathiek tegenover Jan, maar..." "Maar je vraagt je af of het niet te gevaarlijk is?" "Daar dacht ik niet in de eerste plaats aan", antwoordde ik kalm. "Ik sta alleen in de wereld. Mijn ouders zitten veilig in Mexico. Ik ben niet vermogend, dus ook materieel heb ik niet veel te verliezen. Bovendien heb ik een rekening te vereffenen met de Nazi's en dit lijkt me DE kans. Neen, dat "maar" van zoeven sloeg ergens anders op. Kun je dit niet raden?" "Neen". "Welnu, waarom hebben jullie mij benaderd voor dit werk. Of krijgen alle goedgekeurde ex-militairen bezoek?" "Neen, zeer zeker niet. Wij hebben na diep beraad jou gekozen voor speciale taken, omdat jij bepaalde eigenschappen hebt die je hiervoor de voorkeur gaven.

Ten eerste weten we, dat je volkomen safe bent. Wij zijn zo vrij geweest je doopceel te lichten en ook die van je ouders. Je wilt ons dit wel vergeven, maar wij mochten niet het minste risico nemen. Het feit dat je zowel Duits als Engels zonder accent spreekt is van immense waarde voor ons. Ook weten wij dat je je als Onderofficier bij de Grenadiers koelbloedig hebt gedragen tijdens paniektoestanden. Tenslotte ben jij een van de weinigen die onder de Nazi's heeft geleefd al was het tijdens je jeugdige onschuld. Al deze factoren lieten de keuze op jou vallen."

"En als ik geen zin zou hebben gehad?" vroeg ik grijnzend. "In dat geval had ik afscheid van je genomen en had je me nooit meer teruggezien." "Was je dan niet bang geweest dat ik mijn mond voorbij zou kunnen praten?" pestte ik nog even. "Niet in het minst." Jan stond op en gaf me een stevige handdruk. "Fijn dat je van nu af aan een der onzen bent. Wacht op verder contact. Tracht mij nooit te bereiken, want je zult me niet vinden. Dit zijn onze veiligheidsmaatregelen. Als we jou nodig hebben dan weten we je te vinden in je pension. Als ooit de grond onder je voeten te heet wordt dan kun je onderduiken. Het adres krijg je binnenkort medegedeeld. Je praat met niemand over wat je hebt gehoord. Alles moet via mij. Begrepen? Overigens heet je in het vervolg 'Van der

Hoek'." Jan rekende af en was binnen enkele ogenblikken uit mijn gezichtsveld verdwenen. Ik pakte mijn fiets en reed terug naar mijn pension.

Ik was net voor de Sperrzeit binnen.

V E R Z E T

De eerste oorlogswinter voor Nederland naderde zijn einde en de maartse zon deed al verwoede pogingen om de koude te verjagen. Seyss-Inquart en zijn trawanten hadden intussen - zoals te verwachten was - Nederland de duimschroeven steeds nauwer aangedraaid. Zo werd de aanmeldingsplicht voor alle Joodse ondernemingen afgekondigd en voor heel Nederland gold nu een Sperrzeit tussen 0 en 4 uur.

Einde november 1940 werden de joden uit alle ambachten ontslagen, dus ook de joodse hoogleraren, wat ten gevolge had dat de studenten in Delft en Leiden in staking gingen. Op 27 november werd dan ook de Technische Hoge School in Delft alsmede de Rijksuniversiteit te Leiden voor onbepaalde tijd gesloten. En als klap op de vuurpijl : Op 19 december werden de eerste doodvonnissen over twee Nederlanders uitgesproken. Onze joodse landgenoten kregen het steeds harder te verduren. Eerst wat pesterijen, zoals mededelingen van de Nederlandse Bioscoopbond die inhield dat de joden de toegang tot de theaters werd ontzegd, maar ook anti-semitische agitatie van de W.A. (Weer-afdeling) in Amsterdam. Tijdens relletjes in de jodenbuurt van Amsterdam werd W.A.-man Koot gedood en dit vormde natuurlijk een prachtige aanleiding (zoals de Nazi's dit uitdrukten: "ein gefundenes Fressen") om de eerste Duitse razzia's op joden in Amsterdam te houden. Nederland protesteerde hiertegen op waarlijk grootse wijze, namelijk door de "Februari-Staking" die in Amsterdam en omgeving plaats vond. Intussen gingen de doodvonnissen door. Niet minder dan 18 maal werd begin maart 1941 de doodstraf geëist tegen illegale werkers, die zich aan sabotage hadden schuldig gemaakt. Op 13 maart werden de vonnissen door een vuurpeloton ten uitvoer gebracht. Natuurlijk was intussen zowat alles op de bon en ook vond rantsoenering plaats van gas en electriciteit. En terwijl Nederland met zorg naar de nog steeds voor Duitsland en Italië gunstige ontwikkeling van de oorlog keek, werd het langzaam maar zeker door zijn bezetter gewurgd...

Ikzelf was al een klein half jaar illegaal actief geweest en verscheidene "werkstukken" van mijn hand bevonden zich al in Engelse handen. Ik hoopte dat zij hiervan een goed gebruik zouden maken. Zo had ik o.a. verscheidene delen van de kustverdeling van de Nazi's in kaart gebracht, plattegronden gemaakt van enkele militaire vliegvelden en alle mogelijke inlichtingen doorgegeven, die voor de bommenwerpers van de Royal Airforce van enig belang

konden zijn. Ik kreeg mijn opdrachten en instructies door via Jan, die mij op bepaalde tijden in mijn pension belde teneinde een afspraak te maken. Zulke afspraken werden uiteraard steeds op verschillende plaatsen gehouden. Ik leerde in code werken en bekwaamde mij ook in Morse. Tevens had ik intussen een onderduikadres opgekregen voor het geval dat de nood aan de man kwam. Als ik ooit aan de zin van de illegaliteit getwijfeld mocht hebben, dan zouden de gebeurtenissen in Nederland, welke gedurende de laatste zes maanden hadden plaatsgevonden, deze twijfel bij mij voorgoed hebben weggenomen. Natuurlijk was het werk niet zonder gevaar. Dat kon niet worden ontkend, te meer omdat ik meestal 's-nachts op pad was, in een tijd, dat de Sperrzeit van kracht was. Bovendien bevond ik mij noodgedwongen altijd in de buurt van militaire projecten. Maar dit alles gaf juist een extra prikkel aan het werk en ik geloof dat ik nooit eerder en ook nooit meer daarna zo intensief heb geleefd als juist gedurende die nachtelijke excursies. Ik droeg een donkerblauw pak met daar overheen een donkerblauwe regenjas, terwijl ik 's-nachts een Duitse bivakmuts droeg, zodat ik tijdens de verduistering nauwelijks of helemaal niet opviel, doordat mijn silhouet niet verschilde van die der "Edelgermanen". Soms liep ik 10 tot 15 kilometer gedurende een enkele nacht om te komen waar ik wezen wilde. Over het algemeen waren de Goden mij altijd goed gezind en liep alles volgens plan. Natuurlijk waren er ook wel eens hachelijke momenten. Dat kon niet uitblijven.

Zo was ik op een nacht in de duinen in de buurt van Egmond aan Zee wat schetsen aan het maken van een kustafweerbatterij. Die nacht was het nieuwe maan. Het was dus vrij donker maar niet aardedonker. Ikzelf lag in mijn donker tenu vrijwel onzichtbaar voor anderen tegen een duintop aan. Zelf kon ik tegen de achtergrond van de flauw verlichte zee de batterijstelling die op een enkel zwak lichtschijnsel na als een silhouet tegen de lucht afstak voldoende goed onderscheiden voor mijn doel. Totdat ik plotseling tot mijn schrik bemerkte, dat een tweetal Duitse soldaten precies mijn kant opkwam. De afstand tussen ons was op dat ogenblik naar schatting nog maar hoogstens 200 meter. Ik begrijp nu nog niet waar die twee zo plotseling vandaan waren gekomen. Misschien was ik te geconcentreerd geweest met mijn schetsen om ze eerder op te merken. Mijn eerste impuls was: vluchten!

Maar even plotseling als die gedachte bij mij post vatte, liet ik deze ook weer varen. In het donker zouden zij mij weliswaar niet raken, maar alles zou door hun schoten en geschreeuw worden

gealarmeerd en daar voelde ik heel weinig voor. Ik bleef dus liggen waar ik was, trok mijn pistool, ontgrendelde de veiligheidspin en drukte mij zo dicht mogelijk tegen de duintop aan, er wel voor zorgdragend dat ik dit tweetal geen seconde uit het oog verloor. En nu maar afwachten of zij mij zouden zien of niet. Indien zij mij zouden opmerken, dan stond mij natuurlijk maar een ding te doen en dat was schieten voordat zij dit konden. Ik maakte mij niet in het minst ongerust over de uitslag van deze ontmoeting, want ik was als onderofficier voldoende getraind en had bovendien het grote voordeel dat ik hen het eerst had gezien. Ik was dan ook van plan om van het verrassingselement goed gebruik te maken. Ik hoopte alleen vurig dat ik niet gedwongen zou worden deze mannen uit te schakelen, want een schietpartij op dit moment zou voor mij fataal kunnen worden, omdat ik de hele Duitse meute achter me aan zou krijgen. En ik was er lang niet van overtuigd dat ik dan een redelijke kans om te ontkomen had. Terwijl deze gedachten razendsnel in mijn brein ronddwarrelden, was het tweetal mij tot circa 30 meter genaderd en nog steeds liepen zij precies in mijn richting verder.

Ik was er nu zeker van, dat zij mij elk ogenblik zouden vinden en bereidde mij voor om tot de aanval over te gaan, toen zij plotseling van koers veranderden en achter een duintop verdwenen. Ik bleef nog geruime tijd doodstil liggen en tuurde scherp in het rond. Het zou natuurlijk taktiek geweest kunnen zijn. Stel dat zij mij wel hadden opgemerkt en dat zij mij op hun beurt wilden verrassen. Dit bleek echter niet zo te zijn. Ik heb ze tenminste niet meer teruggezien en na een goed half uur wachten nam ik behoedzaam de benen.

Herhaaldelijk gebeurde het ook dat je 's-nachts soldaten tegenkwam of "N.S.B.-ers met een taak". Een beproefd middel, waar ik veel succes mee had, was om dan te groeten met ons aller lijfgroet: "Heil Hitler!" welke groet in negen van de tien gevallen met een: "Heil Hitler!" werd beantwoord en dan was er verder geen enkel probleem.

Uiteraard had ik een prevelement achter de hand voor het geval dat ik zou worden aangehouden. Twee keer heb ik dit prevelement met succes toegepast. Ik stelde mij dan voor als Zivielingenieur Bayer von O.T. (Organisation Todt). Als je je als Ingenieur van Fritz Todt uitgaf, welke rang gelijk stond aan Sturmbannführer bij de SS of Major bij het leger, dan had dit altijd zulk een psychologisch effect, dat niemand het in zijn hoofd haalde om je een legitimatie te vragen. Daar kwam nog bij, dat ik Duits met een licht Weens accent sprak, zodat er van enig argwaan nooit sprake was. N.S.B.-ers waren natuurlijk helemaal geen probleem.

Die bekte ik in het Duits af dat hun horen en zien verging en als er ooit een om een legitimatie zou hebben aangedrongen, dan zou het geladen pistool dat ik altijd bij mij droeg mijn legitimatie voldoende hebben onderstreept.

Gelukkig heb ik hier echter geen enkele maal gebruik van behoeven te maken. Wel heb ik bij mijn "contact Jan" herhaaldelijk aangedrongen dat men mij een legitimatie zou verschaffen, maar klaarblijkelijk was onze organisatie in dit prille stadium nog niet zo ver, dat men een dergelijk document zou kunnen maken dat door Duitsers als echt authentiek zou worden geaccepteerd.

Zo verstreken enkele maanden, totdat ik op een avond in juli in mijn pension werd opgebeld. "Met van der Hoek?" hoorde ik een onbekende mannenstem vragen. "Ja, wat kan ik voor u doen?" "Luister goed van der Hoek", vervolgde de stem. "Je bent verraden en de SD komt je binnen enkele uren arresteren. Smeer hem zo gauw je kunt." "Met wie spreek ik, hallo?!" vroeg ik nog, maar er was reeds opgehangen.

Ik voelde dat ik in paniek raakte en dat mocht niet. Vooral nu niet. Ik dwong mij dus tot schijnbare kalmte en liep de trap op naar mijn kamer, waar ik als de weerlicht al mijn bezittingen in een koffer perste en zojuist de kamer wilde verlaten, toen ik tegen mijn hospita opliep. "Gaat u weg?" vroeg zij, terwijl zij met een schuine blik naar mijn koffer keek. "Inderdaad", antwoordde ik kalm. "Er is helaas een heel dringende reden voor mij om onmiddellijk te vertrekken." "Nu zo laat op de avond?" vroeg zij argwanend. "Dat moet u dan maar eerst met mijn man bespreken, want dat kan zo maar niet", zei ze. "Nou, dan zal ik dit met uw man bespreken, maar ik moet over 5 minuten weg. Het is erg dringend, ziet u."

Ik wilde liefst een rel vermijden dus zette ik mijn koffer neer en liep de trap af naar haar man en vertelde hem hetzelfde verhaal. "Dat kan toch zó maar niet", mengde de vrouw die mij intussen achterna was gekomen zich in het gesprek. "Meneer moet dan tenminste nog één volle maand pension betalen. Waar haal ik zo gauw iemand vandaan voor die kamer?" riep zij met meer stemverheffing uit dan mij lief was.

Intussen waren verschillende nieuwsgierige pensiongasten - waaronder enkele N.S.B.-ers - door het lawaai aangelokt om ons heen gaan staan en ik voelde dat dit de foute kant opging. Ik deed nog een laatste poging: "Ik kan u die extra maand nu niet betalen, maar zal mijn best doen om u die te laten bezorgen en nu moet u mij werkelijk verontschuldigen." Ik duwde de intussen wat opgedrongen pensiongasten wat hardhandig opzij en liep in een

draf de trap op om mijn koffer op te halen, maar die stond er niet meer. Toen ik mijn kamer wilde ingaan stond ik voor een gesloten deur. De hospita had de deur op slot gedaan. "Uw koffer blijft hier, totdat u die extra maand hebt betaald!" schreeuwde zij van beneden. Ik vond nu dat ik geduldig genoeg was geweest. Ik ging een paar passen achteruit en trapte de deur van mijn kamer in dat de splinters in het rond vlogen. Toen wrong ik mij door de verbrijzelde deur, pakte mijn koffer, ontgrendelde de veiligheidspin van mijn pistool en stormde de trap af.

Onderaan in de hal stond de hospita met haar man tezamen met een drietal pensiongasten om mij de weg te versperren. Ik had geen keuze dan op een wat brute manier langs die club heen te breken - en passant een N.S.B.-er, die te opdringerig was geworden de punt van mijn zware koffer onzacht tussen zijn liezen plantend - en om het pension uit te rennen, achternageschreeuwd door de intussen tot hysterie bewogen hospita.

Ik rende met mijn koffer in de hand naar de fietsenstalling, pakte de fiets en fietste, terwijl ik met mijn ene hand de koffer in evenwicht trachtte te houden op het bagagerek, als een bezetene naar mijn onderduikadres in Scheveningen. Ondertussen werkten mijn gedachten koortsachtig. Eén van ons was dus een verrader. Hoeveel kwaad was intussen geschied en wat voor gevolgen zou dit op ons werk hebben? Ik hoorde een verre kerkklok vijf maal slaan, voordat ik die nacht door de slaap werd overmand.

O N D E R G E D O K E N

Het feit, dat iemand mij aan de SD had verraden, veroorzaakte uiteraard de nodige paniek.

De volgende ochtend om 8 uur stond Jan opeens bij me voor de deur. Ik zag aan zijn gezicht, dat hij die nacht niet had geslapen. "Er schijnt een pracht van een lek in die godvervloekte organisatie van jou te zitten", vloog ik hem aan. "Hoe is het in Godsvredesnaam mogelijk dat de SD weet dat ik voor jullie werk?" "Blijf nou even kalm Don, dan zullen we eens gaan kijken wat er gebeurd kan zijn", probeerde Jan mij te sussen. Hij zag afgemat en doodvermoeid uit. "De man die jou gisterenavond opbelde, deed dit in mijn opdracht. Een voor ons gelukkig toeval wil, dat Veenstra - de man die jou belde - een vriendinnetje heeft die secretaresse is bij de SD. Dat vriendinnetje kreeg een lijst in handen waarop namen stonden van mensen tegen wie een "Schutzhaftebefehl" door de Gestapo is uitgevaardigd. Dit meisje heeft met gevaar voor eigen leven de namen op een stuk papier gekrabbeld en aan Veenstra doorgegeven. Jouw naam, - je echte naam! - kwam ook op die lijst voor. De man die jou heeft aangegeven staat bij de SD ingeschreven als een V-man. Dat is zoals je weet: Vertrauensman." Jan keek mij onderzoekend aan.

Ik haalde mijn schouders op. "Ik heb niet het flauwste vermoeden wie deze schurk kan zijn", zei ik. "In ieder geval een Hollander", merkte Jan op. "Met andere woorden : iedereen van ons zou die V-man kunnen zijn. Misschien ben jij het wel!" zei ik bewust boosaardig. Jan trok wit weg. "Ik wil er begrip voor tonen", zo zei hij met een stem die van ingehouden woede trilde, "dat je over je toeren bent, want als iemand anders zoiets ooit tegen mij zou hebben gezegd, dan had hij al een kogel door zijn hersens gehad..." "En toch zou ik nu iets meer van je willen weten dan dat je Jan heet", zei ik onverstoorbaar. "Het gaat om mijn nek. En ik verdom het verder als ik moet samenwerken met een organisatie, waar een verrader in zit."

Jan zat een hele tijd in gedachten voor zich uit te staren. "Wat ik nu doe, is tegen alle regels in", zei hij, "maar ik voel dat je ergens gelijk hebt. Hier heb je mijn legitimatie als je me plechtig belooft, dat je wat je nu te zien krijgt ons geheim blijft !" "Die belofte heb je", zei ik terwijl ik zijn papieren bekeek. Hij was een hoge funktionaris bij de GS III, De Nederlandse Inlichtingen Dienst.

"Het spijt me Jan". Wij gaven elkaar een stevige hand. "Geeft niet Don. Onze vriendschap is er alleen hechter door geworden." "Maar dat neemt niet weg, dat we nu even ver zijn als daarnet",

merkte ik op. "Laten we de zaak anders bekijken", stelde ik voor. "Wie behalve jij weet van het bestaan af van mij als illegale werker?"

"Dat is een vraag waar ik al de hele nacht mee bezig ben geweest Don. Dat is uiteraard een vrij grote groep. Dat kan nu eenmaal niet anders. Onze Dienst moet nu eenmaal al zijn mensen kennen. Hun echte namen en hun schuilnamen." Ik keek Jan onderzoekend aan. "Ken jij ook de mensen bij hun echte namen?" "Alleen maar een stuk of zes", antwoordde Jan. "De overigen ken ik alleen bij hun schuilnamen." "Heb je al in Londen gechecked of daar iets bekend is?" vroeg ik verder. Jan keek me glimlachend aan. "Wat dacht je. Gisterenavond is al een radiocodebericht naar Londen uitgegaan. Wij wachten met spanning op het antwoord, dat vanavond om 6 uur langs dezelfde weg zal binnenkomen." "Welnu, dan zou ik willen voorstellen, dat we vanavond verder praten want nu komen wij er toch niet uit", zei ik een geeuw onderdrukkend. En ik vervolgde: "Als je het goed vindt, ga ik nog een paar uurtjes slapen want vannacht is er niet veel van gekomen. Trouwens wat slaap lijkt me voor jou ook geen kwade zaak."

"Ik kom vanavond wel even langs", zei Jan. "Hier ben je in ieder geval veilig. Niemand behalve wij, weten van dit adres af. En denk erom..." Jan stak vermanend zijn vinger in de hoogte, "jij blijft binnen en stopt voorlopig met je werk. Is dat afgesproken?" "Afgesproken", zei ik, "tot vanavond".

De vermoeidheid en spanningen van de afgelopen dag deden zich gelden en ik moet als een blok beton hebben geslapen, want ik werd pas om 4 uur wakker met een barstende hoofdpijn en rammelend van de honger. Ik herinnerde mij nu pas, dat ik sedert de vorige avond zelfs geen kopje drinken meer had gehad. Dat was natuurlijk stom, want ik had niets in huis en mocht van Jan de deur niet uit. Nou, hij kon wat mij betreft het heen en weer genieten. Ik stond op het punt naar buiten te gaan om wat boodschappen in te slaan, toen het opeens tot me doordrong, dat ik geen bonnen had. Ik had al mijn bonkaarten bij die vervloekte hospita moeten inleveren. Ik zag scheel van de honger en hoopte maar, dat Jan straks iets bij zich zou hebben. Ik liep in de kamer op en neer te ijsberen, terwijl ik de ene sigaret na de andere opstak totdat na 3 schier eindeloze uren Jan binnenkwam. De engel had warempel een tas vol etenswaren bij zich en een krat bier.

"Je zult wel trek hebben", grijnsde hij vriendelijk. Terwijl ik dikke pillen brood met boter plamuurde en daarna met worst belegde alsof er geen distributie in Nederland bestond, vroeg ik of er al antwoord binnen was uit Londen. "Ja, maar helaas negatief", antwoordde Jan. "Ga jij in ieder geval maar lekker

eten, want je zult wel omvallen van de honger, denk ik - stom dat ik er niet eerder aan heb gedacht, dat jij de vervelende gewoonte hebt om te moeten eten en drinken - en daarna gaan we ons beraden wat we moeten doen." Nadat ik mijn eerste honger had gestild en Jan en ik een paar flessen bier hadden leeggedronken, gingen wij samen de situatie recapituleren.

Het zag er niet hoopvol uit. Een verrader was op de hoogte van onze activiteiten en had dit doorgegeven aan de SD. Zelfs al zou deze V-man geen enkele kans meer krijgen om zijn verraad te herhalen, dan nog bleef de situatie bestaan dat de SD mij en hoogst waarschijnlijk ook andere mensen uit onze groep op de hielen zat. Wij besloten derhalve om minstens voor een paar weken alle activiteiten te staken. Ik moest mij zoveel mogelijk gedekt houden en alleen de straat opgaan als dit nodig was. En dan nog liefst in het donker. Jan nam mijn werktenue mee en alles wat eventueel verdacht zou kunnen lijken. Ook vond hij het beter dat ik voorlopig mijn pistool afgaf. Er vonden de laatste tijd veel razzia's plaats en men mocht niets bij mij vinden wat mij noodlottig zou kunnen worden. Vanzelfsprekend zou ik ook een andere naam moeten gebruiken en een ander persoonsbewijs moeten hebben. Aan mijn persoonsbewijs werd al gewerkt. In de tussentijd mocht ik in geen geval de straat op. Jan zou mij van alles laten voorzien wat ik nodig had en ook mijn verloofde inlichten waar ik te bereiken was. Ik kon mij voorstellen, dat zij in alle staten moest verkeren nu ik zonder enig teken, hals over kop mijn pension had verlaten. Zo verstraken enkele weken van gedwongen rust, totdat het noodlot op 19 augustus toesloeg...

Het was nog vroeg in de ochtend. Ik had zojuist heerlijk gedouché in het badhuis bij mij om de hoek en liep de portiektrap op die tot mijn woning leidde, toen ik in de halfopen deur mijn verloofde zag staan met een mij onbekende man. Ik voelde onraad, draaide mij om, en holde de trap twee treden tegelijk af. Te laat! Twee mannen in burger, met pistolen op mij gericht, versperden mij de weg. Zij moeten zich in een aangrenzend portiek hebben schuilgehouden, want ik had zo straks geen mens gezien. Ik liep dus weer langzaam de trap op. Mijn hart bonsde in mijn keel maar ik dwong mijzelf om zo onverschillig mogelijk te doen. Mijn verloofde keek mij met betraande ogen totaal verslagen aan. "Don ik wist toch niet...", begon zij met verstikte stem, maar haar begeleider sneed haar de pas af. "Sie sollen still sein!" snauwde hij. Het was een kleine dikke mof in een lichte regenjas. Hij had waterig blauwe ogen, een kale schedel en een stiereneek. "Wir haben einen Brief aus Mexico für Sie", richtte hij zich tot mij en overhandigde mij een

luchtpostbrief. Ik herkende het handschrift van mijn moeder. De brief was geadresseerd aan mijn vorig pension. "Sehr liebenswürdig", zei ik sarcastisch en vroeg hem of het tegenwoordig gebruik was geworden om brieven te laten bezorgen door drie gewapende mannen. Ik trachtte op die manier het angstig bonzen van mijn hart te onderdrukken. Stierenek had kennelijk last van zijn vet, want hij zag er verhit uit. Waterdruppels glinsterden op zijn kale schedel. Mijn opmerking scheen hem nog meer te verhitten want hij brulde : "Die Unverschämtheiten werden wir Ihnen schon austreiben. Sie kommen jetzt mit. Sie sind verhaftet!" Hij duwde zijn dienstpistool tussen mijn ribben. "Los Mensch, raus." Mijn verloofde bleef alleen achter, terwijl ik de trap afliep met vlak achter mij Stierenek.

Intussen was een soort boevenwagen voorgereden, waarin behalve de chauffeur nog twee man mij opwachtten. Enkele mensen uit de buurt stonden het schouwspel gade te slaan.

De sympathie was kennelijk niet aan de kant van de Duitsers, want ik hoorde uitroepen als "Klerelijers, durven jullie wel met z'n allen?" en "Rotmoffen, Edelgermaans rottuig" en nog andere pittige uitspraken, waarvan mijn "gastheren" misschien niet helemaal de pointe begrepen, maar toch wel ergens voelden, dat dit geen vrome wensen waren die hun werden toegeschreeuwd. Dit zal nauwelijks een bijdrage hebben geleverd om hun toch al slechte humeur beter te maken. Ik werd tenminste de boevenwagen ingestompt en ik geloof, dat ik wel tien keer de woorden "Los", "Schnell" en "Mensch" heb moeten aanhoren. Hun vocabulaire scheen bedroevend eentonig te zijn.

Stierenek was naast de chauffeur gaan zitten, terwijl de overige vier Nazi's mij gezelschap kwamen houden. Een hiervan had een dermate stompzinnig uiterlijk, dat ik niet kon nalaten hem wat langer te bekijken dan toelaatbaar moet worden geacht. Hij scheen deze belangstelling dan ook allerminst op prijs te stellen, want hij vertrok zijn toch al louche tronie tot een grimas waarvoor zijn bloedeigen moeder nog op de vlucht zou zijn geslagen en beet mij toe: "Dreckschwein!" "Freut mich!" antwoordde ik quasi beleefd. "Mein Name ist..." maar verder kwam ik niet want ik had opeens een stomp in mijn gezicht te pakken dat ik sterren zag. Ik besloot toen maar om geen verdere beleefdheden meer uit te lokken. Ik voelde dat bloed uit mijn enigszins verdoofde neus op mijn das en overhemd druppelde en wilde mijn zakdoek pakken, maar een van mijn bewakers wees dreigend met zijn pistool in mijn richting en ik begreep, dat het voor mijn gezondheid beter zou zijn om mijn neus - althans voorlopig - met rust te laten. Ik had overigens niet veel tijd om over mijn hopeloze situatie na te

denken, want de wagen stopte al.

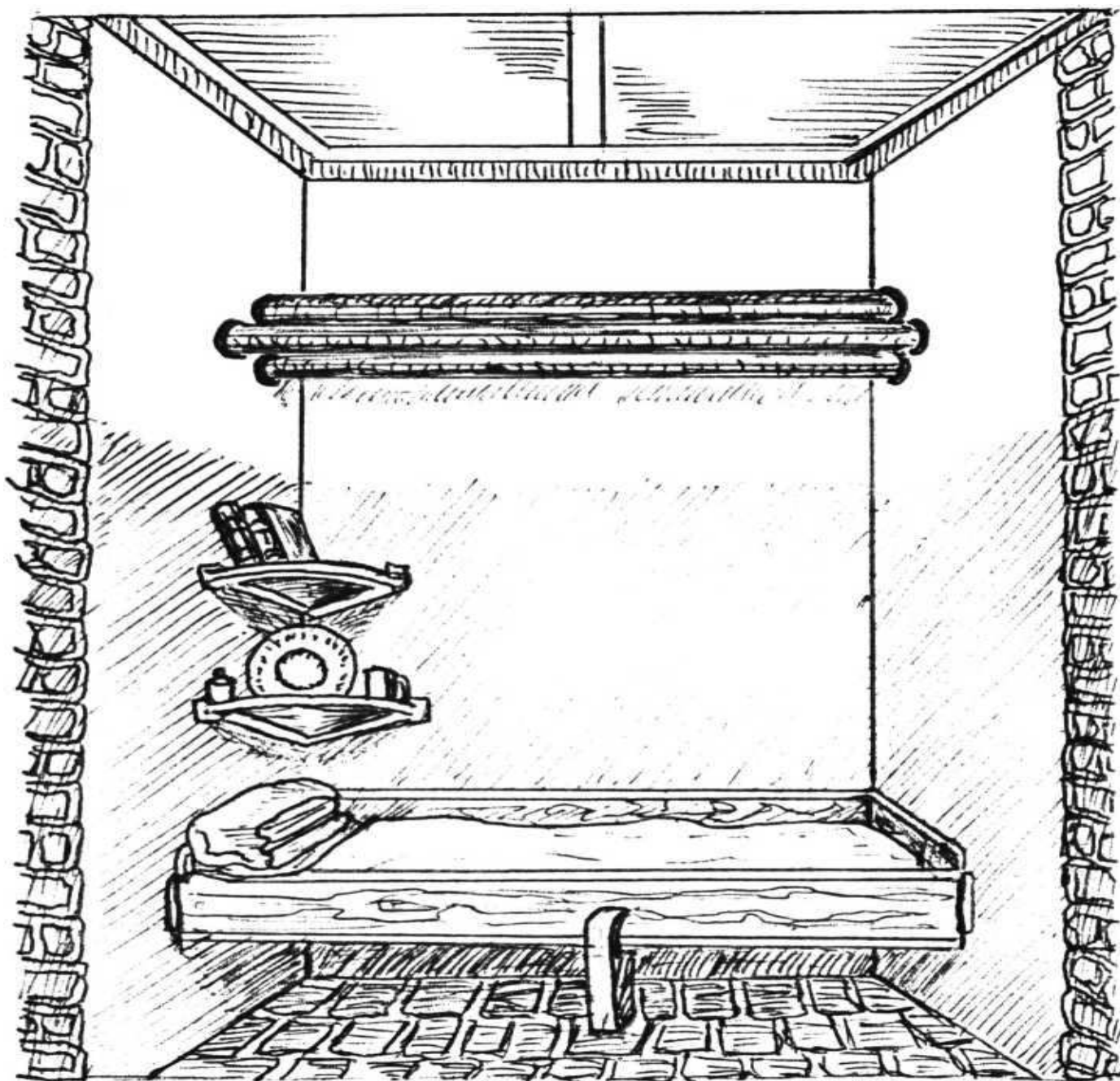
Wij stonden voor een kleine poort op de van Alkemadelaan, die toegang zou verlenen tot de zogenaamde cellenbarakken, een nevengebouw van de grote strafgevangenis aan de Pompstationsweg in Scheveningen. Deze cellenbarakken werden al vanaf eind 1940 door de Duitsers gebruikt om hierin politieke en andere gevangenen op te bergen. Er ging toch wel het een en ander door me heen, toen ik zo naar die deprimerende hoge gevangenis keek, die ik nu over enkele ogenblikken van de andere kant zou mogen bekijken. Ik werd de wagen uitgestompt en moest tussen mijn bewakers in, voor de poort wachten. Stierenek drukte op de bel en vlak daarna werd een klein deurtje in de poort geopend. Een geüniformeerde Duitser bracht de Hitlergroet, wij mochten met zijn allen doorlopen. Twee binnenplaatsen werden overgestoken en wij passeerden de portiersloge vol Grüne Polizei, waar een radio zojuist de laatste berichten van het O.K.W. (Oberkommando der Wehrmacht) schetterend de wereld inzond.

In een grote donkere gang moest ik met het gezicht tegen de muur gaan staan. Ik probeerde mijn nieuwe omgeving te verkennen, maar zag niets dan muren en nog eens muren. Uit de zijgangen weerklonken holle geluiden, vermoedelijk veroorzaakt door het gerammel van blikken emmers, geratel van sleutelbossen en gestamp van met ijzer beslagen laarzen op de cementvloer. Ook hoorde ik het door weerkaatsing vervormde geluid van stemmen, die zowel in het Duits als in het Hollands allerlei bevelen schreeuwden.

Onverwachts kreeg ik een stomp in mijn rug, zodat ik met mijn hoofd tegen de muur opbotste. "Maul an die Wand!" Ik zag weer sterren, maar dorst niet om te kijken om te zien aan wie ik deze attentie te danken had. Wel nam ik mij voor in het vervolg meer geconcentreerd te handelen. Ik voelde een warme kleverige substantie over mijn mond en kin lopen. De druppels op de cementen vloer vormden een kleine rode plas. Na een klein half uur wachten - wat een oneindigheid had geleken - kwam een lid van de Duitse Grüne Polizei mij ophalen. "Kommen Sie mit!" Hij voerde mij naar een ruime kamer waarvan de wanden vol houten rekken zaten, afgeladen met koffers, kisten en pakken. Twee mannen in W.A.-uniform gestoken, stonden achter een grote tafel. Zij keken grijnzend naar mijn bebloed gezicht. Een hiervan gelastte mij mijn zakken te ledigen en de inhoud op de tafel te deponeren. Hierna werd ik door geroutineerde handen gefouilleerd. Mijn broekriem en stropdas moesten ook worden afgegeven. De veters moesten uit mijn schoenen. Alleen mijn zakdoek en kam mocht ik houden. De rest van mijn spullen ging in een linnen zak, die van een label werd voorzien. Daarna terug naar de hoofdingang. In het

midden van gang C werd er haltgehouden.

Een van de vele cellen rechts in deze gang was gemerkt Kr. 512. Van,deze cel werd de deur ontgrendeld en ik werd naar binnen geloodst. Ik zou nu kennis maken met het roemruchte Oranjehotel waar enkele doldrieste landgenoten op een nacht, met koeien van letters buiten op de gevangensmuur de haast klassiek geworden volzin hadden geklad: In Deze Bajes Zit Geen Gajes, Maar Hollands Glorie,
Potverdorie!



cel.

Oranjehotel

O R A N J E H O T E L

Ik ging nu mijn achtste week van gevangenschap in. Vooral de eerste dagen waren mij erg zwaar gevallen. Ik zat in een van de kleine cellen, behorende tot de cellen-barakken, die ik gedurende de eerste drie weken moest delen met een klein onverschillig kereltje met een soort potlood-streep- snorretje. Hij was gearresteerd -zo vertelde hij- omdat hij naar de Engelse zender had geluisterd en een of ander illegaal pamflet had helpen distribueren. Omdat hij de "oudste" bewoner van onze cel was, nam hij het voorrecht om in een soort krib te slapen, die tegen de wand aan was bevestigd. Ik moest met de stenen vloer, waarop een strozak lag, genoegen nemen. Een houten klaptafel met twee krukken, een waskom, twee handdoeken, een stuk zeep, een stenen waterkruik, een beduimeld leesboek en een naar lysol stinkende ton was alles wat wij in de cel mochten hebben. De ijzeren deur, welke aan de buitenkant was vergrendeld, was voorzien van een luik. Door dit luik kregen wij ons eten en drinken.

De muren waren vaal wit. Hier en daar hadden vorige bewoners hierop gekrast. Namen, initialen, kalenders, verwensingen maar ook gebeden en gedichten. Een getralied raam met daarachter gewapend matglas stond in verbinding met de gang en gaf enige ventilatie. Wij luisterden vaak naar het verkeer op de Van Alkemadeaan en waren vreselijk jaloers op alle mensen, die zo maar vrij mochten rondrijden of rondlopen. Je moest blijkbaar eerst in de gevangenis hebben gezeten om te beseffen, hoe heerlijk het is, om als vrij mens rond te kunnen wandelen en om baas te zijn over jezelf.

Maar het ergste van alles - althans de eerste week - was, dat ik niets te roken had. Iedere keer dat ik tevergeefs naar mijn jaszak greep om een sigaret te pakken -en dat deed ik in het begin wel tien keer per uur- zat mijn celgenoot onbeschaamd te grijnzen, wat mij nog meer kregel maakte. Op de onvermijdelijke vraag, wat ikzelf op mijn kerfstok had, gaf ik nu - en ook aan alle medegevangenen in de toekomst, die mij deze vraag stelden - als antwoord, dat ik tot een organisatie had behoord, die zich tot taak had gesteld om na de bevrijding chaos onder de burgerbevolking te voorkomen. Dit antwoord was trouwens van te voren afgesproken met mijn contact Jan, met wie ik uiteraard de mogelijkheid van een arrestatie breeduit had besproken.

Vertrouwelijk zijn kon zelfs met een bona-fide medegevangene gevaarlijk zijn, omdat de Duitsers harde ondervragingsmethoden toepasten en je niemand mocht belasten met informatie, die

noodlottig voor hem en voor mij kon zijn. Bovendien was het mij bekend, dat de Nazi's weleens eigen mensen in de gevangnissen stopten om gevangenen uit te horen.

Ik had toestemming gekregen om een kort briefje te schrijven aan mijn verloofde, omdat het was toegestaan om wasgoed te laten bezorgen en om vuil wasgoed te laten ophalen. Vanzelfsprekend werden alle brieven gecensureerd. Zij heeft toch kans gezien aan een "goede" Nederlandse gevangenbewaarder een briefje mee te geven, welk briefje mij in mijn wasgoed veilig bereikte. Hieruit begreep ik eindelijk wat er op 19 augustus - de dag van mijn arrestatie - was gebeurd.

De S.D. had de brief van mijn moeder aan mij onderschept en was hiermede naar mijn oude pension gestapt om te horen of ik nog na mijn vertrek terug was gekomen. Nu wilde het noodlot, dat een van de dienstmeisjes van dat pension het adres wist van mijn verloofde, die weleens bij mij op bezoek was geweest. De moffen maakten hier uiteraard een dankbaar gebruik van en overrompelden mijn volkomen argeloze verloofde met de mededeling, dat er iets ernstigs met mijn moeder was gebeurd en vroegen of zij mijn adres kon opgeven. Aangezien mijn verloofde geen notie had van mijn illegale werk, is zij hier ingetrapt en realiseerde zich pas wat zij had gedaan, toen zij gedwongen werd met in burgerkleding gestoken Nazi's mee te gaan en voelde, dat zij voorbereidingen troffen om mij te arresteren. Een nare geschiedenis, die misschien - nu achteraf bezien - had kunnen worden voorkomen, maar het was nu eenmaal gebeurd en niemand kon de klok meer terugdraaien.

Intussen was ik erachter gekomen wie de V-man was die mij had verraden en wel op de volgende wijze: Tijdens de derde dag van mijn gevangenschap hoorde ik plotseling zware voetstappen op de gang, die voor mijn celdeur stilhielden, gevolgd door het bekende gerammel van de gevangenis sleutels. De deur die toegang gaf tot mijn cel werd ontgrendeld en in de geopende deur stond een Korporaal van de Grüne Polizei samen met een Hollandse gevangenbewaarder. Mijn naam werd afgeroepen en de mof richtte zich tot mij met de woorden: "Fertigmachen zur Vernehmung!"

Ik zou dus eindelijk worden verhoord. Ik werd via een lange gang naar een kamer geleid en mocht, na enige ogenblikken naar binnen. Mijn goede oude vriend Stierenek zat - nu in vol ornaat - (hij had de rang van SS-Sturmabführer) zoals gewoonlijk zwetend, achter een groot bureau. Hij richtte zijn blauwe waterige oogjes op mij en snauwde: "Hinsetzen!"

Voordat ik ging zitten had ik echter al geprofiteerd van een onvergeeflijke fout die onze zwetende vriend had begaan. Ik zag

namelijk dat één door mij vervaardigde plattegrond voor hem op zijn bureau lag. Dit gaf mij de gelegenheid om mij voor te bereiden op de "Vernehmung". Dit was, zoals gezegd, een grote blunder van Stierenek, waar ik een dankbaar gebruik van hoopte te maken. Dit neemt niet weg dat ik toch enorm was geschrokken bij het zien van dit bewijsstuk. De V-man had blijkbaar geen half werk geleverd en deze levensgevaarlijke schurk moest zo spoedig mogelijk onschadelijk worden gemaakt, wilden wij er niet allemaal aangaan. Misschien kon ik nu te weten komen wie deze geheimzinnige figuur was...

"Sie sind ein englischer Spion!" zette Stierenek zijn verhoor in. Ik trok een stomverbaasd gezicht. "Dat kunt u toch niet in ernst menen, Herr..." Stierenek keek mij grimmig aan. "Müller, Sturmbannführer Müller. Ich bin Ihr Sachbearbeiter." Ik maakte mijn zin af: "Herr Müller." Müller boog zich voorover en keek mij dreigend aan: "Ik raad u, in uw eigen belang, aan ons geen leugens te vertellen. Alleen de volle waarheid kan u redden" en hij boog zich nog meer naar mij toe, "denn wir wissen alles, alles!"

Ik bleef uiteraard de onschuld spelen en antwoordde, dat ik niet begreep, hoe hij een dergelijke ernstige beschuldiging kon uiten. "Toch niet omdat ik toevallig een Engelse moeder heb?" vroeg ik gewild naïef. Müller lachte honend. "Durchaus nicht. Wir haben die Beweise, dass Sie ein Spion sind!" Ik bleef volhouden, dat dit op een misverstand moest berusten en dat ik mij nog nimmer aan spionage had schuldig gemaakt.

Tot mijn verwondering bleef Stierenek erg rustig. "Sieh' mal an", zei hij. "Sie wollen doch nicht leugnen, dass Sie für eine deutschfeindliche Organisation arbeiten, oder?"

Het leek mij bepaald onverstandig om alles te ontkennen. Tenslotte wist ik, dat ik verraden was door een man, die precies wist met wat voor activiteiten ik mij bezig had gehouden. Het enige dat ik dus kon proberen was om de inlichtingen, die over mij waren doorgegeven, af te zwakken. Ik was er gloeiend bij, daar kon geen twijfel over bestaan en het enige dat ik kon doen was om aan mijn activiteiten een relatief onschuldig aanzien te verlenen. Ik geloofde er zelf ook niet erg in dat het mij zou lukken, maar het was het enige dat ik kon doen en met de moed der wanhoop biechtte ik dus op, dat ik inderdaad tot een organisatie behoorde, maar deze was geenszins "deutschfeindlich" en had uitsluitend tot doel om na de oorlog een chaos te helpen voorkomen bij de burgerbevolking, als de Duitse troepen weer waren teruggetrokken.

Müller lachte smalend. "U denkt toch niet in ernst, dat er een

macht bestaat, die ons ooit zou kunnen dwingen om ons terug te trekken? Wie stellen Sie sich so etwas vor?" vroeg hij terwijl hij mij arrogant aankeek. "Duitsland heeft op alle fronten overwonnen en al zijn tegenstanders zijn vernietigd of zullen alsnog worden 'vernietigt'".

Stierenek keek mij triomfantelijk aan. Het was natuurlijk erg onverstandig om hem onder deze omstandigheden te prikkelen, maar toen ik in dat glunderende, vette varkens gezicht keek, kon ik toch niet nalaten op te merken dat Duitsland tot heden toe weliswaar ieder offensief had gewonnen en in toekomst wellicht nog meer veldslagen zou winnen maar...

"Es kommt immer auf den letzten Feldzug an, Herr Müller!" Weer bleef Stierenek tot mijn niet geringe verbazing kalm. Hij bekeek mij met een medelijdende blik. "U lijkt mij een ontwikkeld mens te zijn. Seien Sie doch vernünftig! Hoe kunt u zoiets geloven. Duitsland heeft geen tegenstanders meer. Allen zijn reeds vernietigd en mocht u op Amerika hopen dan kan ik u nu reeds zeggen, dat Amerika er wel voor zal waken om zich in een verloren strijd te mengen. England ist vollkommen machtlos und wird ausradiert werden!" Hij keek mij tijdens dit betoog aan als een vader, die een stompzinnige, eigenwijze zoon tot betere gedachten tracht te brengen en stomverbaasd is over zo veel onbegrip.

Ik besloot dit onderwerp te laten rusten. "Vielleicht haben Sie recht, Herr Muller", zei ik en vervolgde : "De toekomst zal het moeten uitmaken. In ieder geval heeft de organisatie waar ik een bescheiden rol in speel, met de mogelijkheid rekening gehouden, dat Duitsland toch de oorlog zou kunnen verliezen. En in dat geval moeten er mensen zijn, die een dreigende chaos kunnen helpen voorkomen; das ist doch keine Spionage!" "Das ist nur kompletter Blödsinn. Aber DAS IST SPIONAGE!" brulde hij opeens en hield mij plotseling de plattegrond voor, die ik al bij het binnenkomen had opgemerkt.

Ik nam het document van hem over en bekeek het met een zo onverschillig mogelijk gezicht, zonder met de oogleden te knippen of een spier te vertrekken. Het was een fotokopie van een door mij vervaardigde plattegrond van het vliegveld Ypenburg. Behalve de gecamoufleerde hangars, stond ook exact de positie van het luchtafweergeschut, alles mooi op schaal, aangegeven. In de rechter benedenhoek stond mijn schuilnaam "Van der Hoek". Ik gaf hem het document met een nietszeggende blik terug en kon duidelijk zien, dat het uitblijven van enige schrik of herkenning van mijn kant, hem vat onzeker had gemaakt. "Das haben Sie doch selbst angefertigt!" brulde hij. "Und Sie selbst sind doch der Van der Hök!" Zijn gezicht was nu donkerrood geworden en ik zag

weer de bekende zweetdruppels op zijn kale schedel glinsteren. "Aber nein", zo hield ik vol en trok mijn onschuldigste gezicht. "Waarom", zo vervolgde ik, "zou ik zo iets belastends maken? Dat zou toch geen enkele zin hebben? En voor welk doel zou ik dan bovendien ook nog een gefingeerde naam onder zulk een tekening zetten?" Stierenek lachte honend. "Zin heeft het wel gehad", zei hij dreigend. "Wir haben diese Skizze in einem abgeschossenen englischen Flugzeug gefunden!"

Ik keek hem nog steeds onbegrijpend aan en zei sarcastisch: "Dann hat sich die Skizze ja unglaublich gut gehalten. Sie ist nicht einmal schmutzig geworden dabei." Müller begon nu eerst goed te transpireren. Voordat hij zijn mond voor de zoveelste maal kon opensperren, merkte ik nog op, dat het toch volkomen irreëel zou zijn om zulk een tekening te maken - onverschillig wie hem zou hebben vervaardigd - omdat er toch geen enkele mogelijkheid was om zoiets naar Engeland te krijgen. Het was toch oorlog en Duitsland hield ons toch volkomen geïsoleerd van Engeland?

Müller had nu zijn zelfbeheersing volkomen verloren. "Gelooft u werkelijk dat wij zo 'blöd' zijn", vroeg hij met een van woede verstikte stem, "om niet te weten, dat er al verscheidene boten en schepen over het kanaal zijn ontsnapt?"

Hij was nu totaal buiten zinnen van woede. "Maar dat zal niet lang meer duren, das verspreche ich Ihnen!" Hij sloeg met zijn dikke vuist op tafel dat alle voorwerpen daarop een luchtsprong maakten. Hij leunde wat achterover en scheen na te denken. "Na schön", richtte hij zich weer tot mij, "u beweert dus dat u van deze tekening niets af weet, nicht wahr?" "Dat kan ik u verzekeren, Herr Müller", loog ik onbeschaamd en vervolgde: "Ik zou niet eens in staat zijn zoiets gecompliceerds te tekenen!" Müller keek mij met zijn waterige oogjes boosaardig aan. Hij leek nu wat op een roofdier dat zich gereed maakte voor de aanval.

"Kennen Sie vielleicht einen gewissen Gerritsen?" vroeg hij nu weer ijzig kalm. "Neen", antwoordde ik en ditmaal voor de verandering waarheidsgetrouw. "Absolut nicht." "Vielleicht doch", grijnsde Müller met leedvermaak, "maar onder een andere naam... zegt u de naam Van Vliet wellicht iets meer?" Ik schrok en Müller die dit natuurlijk moet hebben opgemerkt, grijnsde nu zichtbaar verheugd. Dus Van Vliet alias Gerritsen was de V-man van de SD, de verrader... Ik had deze man meerdere malen ontmoet, ook in het bijzijn van Jan. Het was een jongeman van mijn leeftijd, tenger gebouwd, en had glad achterovergekamd gitzwart haar en een Clark Gable snorretje. Hij was ex-marineman.

"Also Van Vliet kennen Sie?" begon Stierenek zijn offensief. "En Van Vliet beweert, dat u verscheidene tekeningen als deze hebt

vervaardigd, was haben Sie dazu zu sagen?"

"Van Vliet lügt", loog ik met gespeelde verontwaardiging. "Ik weet niet", zo vervolgde ik, "welke waarde u als officier aan een Duitser zou hechten die zijn eigen volk zou verraden, maar ik meen, dat u en ik op dat punt niet van mening zullen verschillen. Waarom hecht u geloof aan iemand, die als verrader van zijn eigen mensen fungeert? Is het niet bij u opgekomen, dat zo iemand nooit te vertrouwen is? Noch door u, noch door ons? En wat zijn motief is voor dit verraad, dat kan ik u wel zeggen. Van Vliet heeft al meerdere malen getracht mijn verloofde over te halen om met hem naar bed te gaan. Wij hebben hierover slaande ruzie gehad. Vraagt u hem dit maar, al zal hij dit vermoedelijk nu ontkennen. Deze schurk wil zich nu op deze laffe wijze van zijn mededinger ontdoen, om dan vrij spel te hebben. Het is mij een raadsel, dat de SD hier in is getrapt en ik vraag direkt te worden vrijgelaten!"

Dit verhaal was van A tot Z gelogen. Van Vliet had weliswaar mijn verloofde een of twee keer ontmoet, maar had bij die gelegenheid niet de minste belangstelling voor haar getoond. Bovendien was hij verloofd met een beeldschoon meisje. Maar ik moest toch iets zeggen dat geloofwaardig klonk en een beter verhaal schoot me op dat moment niet te binnen. Ik had tenslotte niet veel tijd om na te denken en mijn hersenen werkten dan ook als razend...

"Und Ihr falscher Name Van der Hök?" informeerde Muller verder, die toch door mijn verhaal wat minder zeker scheen te zijn geworden. "Dat mijn naam onder deze tekening staat, die hoogst waarschijnlijk door Van Vliet zelf gemaakt is om mij te belasten, moet voor u juist een bewijs zijn, dat ik hieraan volkomen onschuldig ben. Wie zou zijn naam onder zoiets belastends zetten?" Muller dacht na en vroeg toen: "Maar u noemde zich toch zo. Warum?" "Omdat wij allen uit veiligheidsredenen schuilnamen gebruikten vanwege de N.S.B.", loog ik verder.

Ofschoon ik kon merken, dat de twijfel nu aan Müller's ziel begon te knagen, was ik toch niet optimistisch gestemd. Ik realiseerde mij, dat ik goed in de puree zat, want het was het woord van Van Vliet -een Vertrauensmann van de S.D.- tegenover mijn woord en het was al voor mij een uitgemaakte zaak, wie van ons beiden zou worden geloofd. Stierenek scheen dit ook te overwegen, want hij liet dit onderwerp rusten en trachtte mij nu uit te horen over de mensen, met wie ik contact had gehad.

Ik vertelde hem, dat ik in feite maar één man kende, behalve onze wederzijdse "vriend" Van Vliet, die zich Jan noemde en gaf hem hiervan een volkomen verkeerde persoonsbeschrijving. Ik gebruikte hiervoor als "model" één van de N.S.B. gasten uit mijn voormalige

pension.

Of dit, gezien het verraad van Van Vliet, enig nut had betwijfelde ik, maar in ieder geval zou de S.D. door mijn toedoen nooit enige inlichtingen verkrijgen over mede-verzetsmensen. Dat had ik mij heilig voorgenomen. Volkomen waarheidsgetrouw kon ik ook zeggen, dat ik geen notie had waar Jan woonde, omdat wij elkander alleen in café's hadden ontmoet en hij steeds degene was die contact opnam met mij en nooit andersom. Müller gaf te kennen, dat hij dit onderhoud voorlopig als beëindigd beschouwde. Ik kon duidelijk aan hem merken, dat hij over het resultaat van de "Vernehmung" teleurgesteld was. In ieder geval had ik niets losgelaten en alleen maar twijfel gezaaid bij één van zijn "betrouwbare" helpers!

Ik werd door een bewaker naar mijn cel teruggeleid, maar moest de volgende dag weer verschijnen om een soort proces-verbaal te tekenen, dat in verband met de "Vernehmung" was opgesteld. Ik moet toegeven, dat dit onderhoud vrij waarheidsgetrouw was opgetekend en ik zette dan ook zonder enig commentaar mijn handtekening onder de documenten.

Enkele dagen na het verhoor, smokkelde ik via mijn vuile wasgoed en met behulp van dezelfde "goede" Nederlandse gevangenebewaarder een briefje naar mijn verloofde waarin ik haar de naam opgaf van de V-man Van Vliet, die mij had verraden, voor het geval dat zij ooit door iemand van onze groep zou worden benaderd. Dit laatste is inderdaad na enkele weken gebeurd en de verrader werd - zij het enige tijd later - in Haarlem door de illegaliteit geliquideerd.

Het gevangenisleven in de cellenbarakken van het Oranjehotel was natuurlijk uiterst monotoon. Drie keer per dag ging het luik open en kregen wij middageten en brood.

Het middageten bestond uit een soort "Eintopfgericht" of soep. Een maal per week was er "kantine". Dat hield in, dat wij ieder een puntzakje suiker, een lik surrogaat jam of een stukje magere kaas of worst kregen. Voorts behoorde bij deze "kantine" een stukje margarine waarmee men de hele week moest zien rond te komen. 's-Avonds kreeg men twee sneetjes kuch. Daar moesten wij ook ons ontbijt mee doen.

's-Morgens kwamen de "Kübelkommandos". Dan werd de vuile ton opgehaald, die al van te voren op de gang was gezet. Even later kreeg je dan een "schone" terug. Ook werd dan de waterkruik gevuld met vers water. De jongens die dit werk deden, alsmede de andere gevangenen die gangloperswerk verrichtten zoals het rondbrengen van leesboeken, het helpen bij het "voederen der

dieren" enz., genoten een zekere vrijheid, omdat zij zich ongehinderd door de gangen mochten bewegen - zij het dan ook alleen gedurende bepaalde tijden - en mochten zonnen op de binnenplaats waar de gevangenen gelucht werden en collectieve gymnastiek werd bedreven.

Wanneer men op de gang hoorde roepen: "Klaar maken voor de sport!", dan ging even daarna je celdeur open. "Austreten!". Je moest je dan in het midden van de gang opstellen. Uiteraard mocht niet met elkander worden gesproken. Dan volgde het kommando: "Im Gleichschritt, marsch!" Wij liepen een paar gangen door en arriveerden op de binnenplaats, dat was de ruimte tussen de hoge buitenmuur en de laatste cellenbarak. De gevangenen die te oud, te ziek of te gebrekkig waren om aan "sport" te doen, vormden een apart klein kringetje waarin zij mochten rondlopen.

Onder leiding van de "Sportlehrer" werden allerlei oefeningen gedaan. Als de tijd om was klonk het kommando: "im Laufschrift" gevolgd door de terugmars naar de cellen.

Ik vond de "sport" altijd een aangename onderbreking van mijn saaie bestaan. Bovendien kon ik dan gelijk mijn longen ventileren met de frisse zeelucht van de zo kwellend nabij gelegen Noordzee. Eens in de veertien dagen kregen wij de gelegenheid om te douchen. Gewapend met een handdoek en een stuk zeep liep je dan in de ganzepas naar de doucheruimte. Dit was geen overbodige luxe want de dagelijkse wasbeurt in het blikken teiltje had niet veel om het lijf. Tandenpoetsen deed je met je vingers.

Wat eveneens een welkome afwisseling bood waren de heren kappers. Om de zoveel dagen hoorde je het geschuifel van stoelen op de gang. Dan werden de gevangenen geschoren. Soms had je een baard van een week en dan was het scheren een pijnlijke aangelegenheid. Niettemin brak het de dag. En de dag begon hier al om zeven uur. Dan klonk de gevangenisbel. Na ongeveer een kwartier ging de celdeur open. Dan gingen - zoals vermeld - de "Wasserkrüge raus" en de tonnen. Vóór die tijd moest je bed al "modell" zijn opgemaakt. Hoe de dekens moesten worden gevouwen om de goedkeuring weg te dragen van de "Wachtmeister", die kwam controleren, had ik van mijn celgenoot geleerd. Die "Bettenbau" was nog een heel gedoe want de dekens moesten precies op patroon en als kleine vierkantjes aan het voeteneinde van de brits op elkaar liggen. Dat was "sehr wichtig"! Elke keer als de celdeur openging moest je midden in de cel in de houding springen. Ik heb dit de eerste keer bewust geweigerd, maar mijn celgenoot overtuigde mij al gauw, dat mijn halsstarrigheid alleen maar nieuwe ellende voor ons zou betekenen.

Elke cel had een celknop naast de deur. Als er iets bijzonders